

Ungarsk i Danmark

Forskningen i ungarsk sprog i Danmark begyndte med en astronomisk ekspedition i 1700-tallet. Godt og vel 200 år senere er Aarhus Universitet det sted i landet, hvor der udbydes undervisning i ungarsk

Af Judit Horváth

Hvor overraskende det end lyder, så har Danmark siden 1700-tallet spillet en vigtig rolle i forhold til at afklare det ungarske sprogs oprindelse og forbindelse til andre sprog. I dag fører Aarhus Universitet stafetten videre og tilbyder som det eneste universitet i Danmark forskning og uddannelse i Ungarns historie og sprog. Kendskab til Østeuropa, herunder Ungarn, har alle dage været vigtigt for at forstå den østeuropæiske kultur i sin helhed, men er selvfølgelig blevet vigtigere efter Murens fald i 1989, der indvarslede den proces, der ad åre vil føre de fleste – hvis ikke alle – østeuropæiske lande ind i EU. 1. maj 2004 blev Ungarn optaget som fuldgældigt medlem af EU.

Den første videnskabelige interesse for det ungarske sprog i Danmark

Ungarsk tales i dag af ca. 14,5 millioner mennesker verden over. Heraf bor 10 millioner i Ungarn, mens et stort mindretal bor i lande, der grænser op til Ungarn, dvs. Rumænien, Ukraine, Slovakiet, Østrig, Kroatien, Serbien-Montenegro og Slovenien. Gennem Ungarns stormfulde historie har der været større bølger af udvandring, og som følge heraf kan vi også møde ungarsktalende i de fleste vesteuropæiske lande, men en betydelig del med ungarsk oprindelse lever i USA eller Australien.

Forskellige og ret ukonkrete opfattelser af det ungarske sprogs og folks oprindelse har gjort sig gældende helt op til begyndelsen af det 19. århundrede. Forestillingerne om ungarnes historie før det 8. århundrede har været temmelig slørede og modsigende, mens det har været alment accepteret, at fra starten af det 9. århundrede, 500 år efter det romerske riges fald, beherskede tre frygtindgydende, aggressive hedningefolk hele det Europa, som af frygt var blevet omvendt til kristne og levede i ufred med hinanden. Den første befolkningsgruppe var morianerne, som kom fra Østafrika og angreb ved Europas sydkyster. Den anden var de skandinaviske vikinger, som bekrigede hele Europa fra Storbritannien langs Volga og Dniepers kyster helt til Sortehavets kyster. Det tredje hedningefolk, som truede det kristne Europa, var det ungarske rytterfolk.

I slutningen af det 9. århundrede ankom det ungarske folk fra østlig retning til det Karpatiske Bassin, hvor det også i dag er bosat. Efter besættelsen af det Karpatiske Bassin hyrede vesteuropæiske herskere i årtier ungarnere til at føre feudale krige, og i forbindelse med disse krige fortsatte ungarnerne angrebene i flere retninger mod nogle af det kristne Europas herskere. Disse angreb fik dog en uundgåelig afslutning ved det 10. århundrede. Såvel de krigeriske vikinger som de ungarn-

ske ildsjæle måtte falde til ro. De bekendte sig til den kristne tro og slog sig endelig ned. Til deres respektive lande overførte de det kristne Europas feudale styreform.

Ungarnerne var omgivet af slavisk- og tysktalende i deres nye hjem. Allerede siden besættelsen af det Karpatiske Bassin var det for ungarnerne klart, at de sprog, der omgav dem, var grundlæggende forskellige fra ungarsk. Denne observation var delvist medvirkende til, at de – siden de slog sig ned – konstant har søgt svar på spørgsmålet om, hvor det ungarske sprog stammer fra, eftersom det åbenlyst ikke står i noget slægtskab med de indoeuropæiske sprog, der omgiver dem.

I mange århundreder har man forsøgt at sammenligne ungarsk med mange andre sprog, især de forskellige orientalske, uddøde eller stadig talte sprog som f.eks. arabisk, det sumeriske eller forskellige oldtyrkiske sprog. Blandt disse nød teorien om det hebræisk-ungarske slægtskab størst popularitet.

Danske videnskabsmænds betydning for studiet af det ungarske sprog

Historien herom fører tilbage til slutningen af det 18. århundrede. I 1769 ventede man interessante astronomiske fænomener på jorden: i dette år overhalede Venus skillelinjen mellem solen og jorden, og man ville bruge dette astronomiske fænomen til at måle afstanden mellem jorden og solen.

Maximilian Hell (1720 – 1792) jesuitisk munk og astronom i lappisk påklædning (kobberstik).

I 1768 sendte Christian VII (1766-1809), konge af Danmark og Norge, hertug af Slesvig og Holstein, via Johann Friedrich Struensee besked til Maria Theresia (1740-1780), den østrigske kejserinde og ungarske dronning. Beskeden lød på, at Maria Theresia skulle

sende udvalgte astronomer, som ville være i stand til at udføre de omtalte målinger, til den danske konges hof. Hun sendte de to bedste astronomer fra sit hof til Christian VII. Den ene var Maximilian Hell, som var af ungarsk oprindelse, den anden var den ungarske János Sajnovics. I Hafnia (København) sluttede Jens Finne Borchkreving, som var norsk teolog og botaniker, sig til Maximilian Hell og János Sajnovics. Trekløverekspeditionen satte hurtigt kurs mod nord, til øen Vardø i Barentshavet, hvor den dansk-norske konge havde oprettet et astronomisk observatorium. Ekspeditionen fuldførte deres svære opgave på fremragende vis. Selv ifølge videnskabsfolk i dag udregnede de ret præcist afstanden mellem solen og jorden. Maximilian Hell udgav resultaterne i sin bog på latin med titlen *Observatio transitus veneris ante discum solis* (Observation af Venus' passage foran solskiven), som han med respekt og taknemmelighed tilegnede Christian VII.

János Sajnovics (1733 – 1785) jesuitisk munk og astronom som påviste, at ungarsk og lappisk er sprogligt beslægtet.

Men hvordan bidrog ekspeditionens arbejde til at afklare det ungarske sprogs oprindelse eller til udformningen af lingvistikens første vigtige skole, der blev erklæret for videnskabelig, den såkaldte historisk-komparative lingvistik? Hell og Sajnovics var ikke blot astronomer, men også dybt interesserede i sprog. Ved siden af deres astronomiske arbejde på Vardø begyndte de engageret at undersøge det sprog, som den lappiske befolkning talte. Sajnovics noterede sine observationer ned, og da han kom tilbage til København, afsluttede han ikke bare komparationen af det lappiskes og ungarske sprogs ord, men sammenlignede også metodisk de to sprogs grammatiske og strukturelle systemer. Sajnovics brugte ikke kun den historiske sammenligning til at etablere sprogligt slægtskab, men forbandt også det sproghistoriske aspekt med folkeslagenes oldtidshistorie og forskning heri. Ifølge ham var det såkaldte finno-ugrisktalende folk bosat på et enormt stort område, der gik fra Nordnorge helt til Kina.

Han berettede om sin forskning for Det Kongelige Danske Akademi. I 1770 udkom hans resultater også som bog i København med titlen *Demonstratio idioma hunga-*

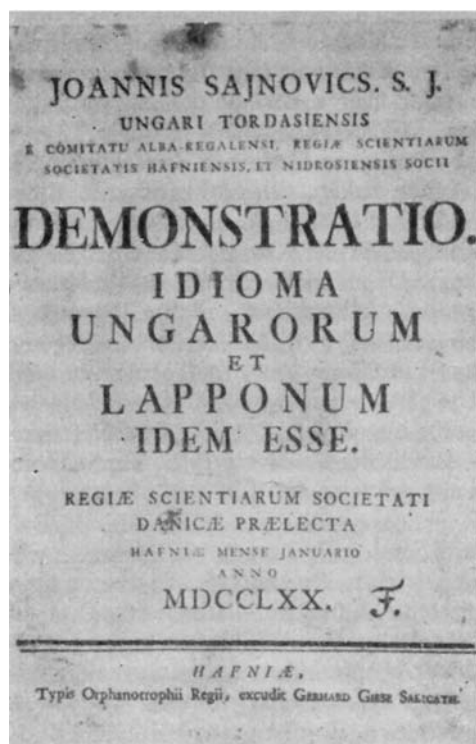
rorum et lapporum idem esse (Påvisning af ungarsk og lappisk som identiske sprog). Bogen vandt anerkendelse blandt de danske videnskabsfolk på grund af fastsættelsen af det ungarske sprogs oprindelse, og János Sajnovics blev valgt som medlem af Det Kongelige Danske Akademi. Hele den videnskabelige verden i det daværende Europa rettede sin opmærksomhed mod bogen, og det skal tilføjes, at bogen også i dag nyder international respekt inden for dens historisk-komparative lingvistik.

János Sajnovics opnåede stor anseelse ved påvisningen af det ungarske sprogs oprindelse. Det er en yderligere gevinst ved bogen, at Sajnovics ikke kun brugte den historiske komparation til at etablere sprogligt slægtskab, men også forbandt det sproghistoriske aspekt med folkeslagenes oldtidshistorie og forskning deri. Ifølge ham var det såkaldte finno-ugrisktalende folk bosat på et enormt stort område, der gik fra Nordnorge helt til Kina.

Sajnovics' bog er også blevet oversat til dansk, og ved at undersøge dansk sproghistorie og etnografisk forskning kan man se, at de danske sprog- og folkemindeforskere fra slutningen af det 18. århundrede uafbrudt har opretholdt deres videnskabelige interesse for forskningen af de ugriske sprog, heriblandt hovedsageligt lappisk, finsk og ungarsk.

Det gælder den store danske komparative lingvist Vilhelm Ludwig Peter Thomsen (1842-1927), som først og fremmest er kendt for at have dechifreret runeinskriftionerne på de ældste tyrkiske skriftlige kilder, to stentavler fra 732-735. De kaldes også Orkhon inskriftionerne, opkaldt efter Orkhon-floden i Mongoliet, hvor tavlerne blev rejst. I 1869 fik Thomsen udgivet sin doktordisputats, hvori han analyserede de germanske sprogs indflydelse på finsk, lappisk og ungarsk. Efter at have forsvaret sin doktordisputats tog han på tre års europæisk studietur, hvor han i længere tid opholdt sig i Ungarn og lærte ungarsk. Da han vendte tilbage til Danmark anvendte han et omfattende ungarsk materiale i sine universitetsforelæsninger om komparativ lingvistik.

Efter Vilhelm Ludwig Peter Thomsen skal Ferdinand Christian Peter Ohrt (1873-1938) fremhæves som en af det 20. århundredes største folkemindeforskere inden for trylletekster, når man taler om den historiske danske videnskabelige interesse for det ungarske sprog. Ferdinand Ohrt indsamlede først og fremmest danske og finske trylletekster eller trylleformularer, der ifølge gammel tro skal drive onde ånder væk. I 1907 blev et udvalg af de finske folkesagn, *Kalevala*, publiceret i dansk oversættelse, og mellem 1917 og 1921 udkom *Danmarks Trylleformler* i to bind. I sine lingvistiske studier undersøgte han de to største sprog i den ugriske sprogstamme, nemlig finsk og ungarsk.

Den første udgave af Sajnovics' værk, hvor han påviser, at ungarsk og lappisk er samme sprog.

Ungarskstudiet i Danmark

Som det fremgår af ovenstående, har den videnskabelige interesse for det ungarske sprog været til stede inden for humaniora i Danmark siden János Sajnovics' indflydelsesrige rolle. Kendskab til det ungarske sprog og sprogsystem spillede en vigtig rolle for en af det 20. århundredes største strukturalistiske lingvister, Louis Trolle Hjelmslev (1899-1965), grundlægger af den strukturalistiske lingvistik i København. Hjelmslev brugte ikke kun ungarsk i sin sprogvidenskabelige glossematiske forskning, men fra 1942 og tyve år frem underviste han også i ungarsk deskriptiv grammatik på Københavns Universitet.

Efter Hjelmslevs død blev ungarskundervisningen på Københavns Universitet fra 1967 til 1975 varetaget af undervisere, der alle stammede fra Ungarn og havde ungarsk som modersmål, nemlig Csaba Németh, András Bánfi og, gennem flere år, Zsuzsanna Bjørn Anderson. I 1978 blev der indgået en ungarsk-dansk kultur-, videnskabs- og samarbejdsaftale, der gjorde det muligt for ungarske lektorer at arbejde permanent i Danmark. Fra 1979 blev den finsk-ugriske lingvist Gábor Zaicz udstationeret som gæstelærer fra Ungarn for at holde parallelle ungarske og finsk-ugriske seminarer på de to største danske universiteter, Københavns og Aarhus Universitet.

Som følge af en dansk undervisningspolitisk beslutning, der indebar, at undervisning i de små sprog kun kan få statsstøtte på ét universitet, er der for tiden kun undervisning i ungarsk i Århus. Undervisningen i un-

garsk tog sin begyndelse på Aarhus Universitet allerede i starten af 1960'erne på Institut for Lingvistik. Undervisningsprofilen var fra starten udelukkende lingvistisk. Lingvistikprofessor Jens Holt påbegyndte undervisning i deskriptiv ungarsk og finsk grammatik som en integreret del af lingvistikstudiet. På daværende tidspunkt eksisterede ungarsk endnu ikke som selvstændigt fag.

Fra 1970'erne fik ungarskstudiet og ungarsk forskning en opblomstring rundt om i verden, hvilket havde såvel politiske som videnskabelige årsager. Både i Øst og Vest blev interessen for Ungarn skærpet på grund af landets interessante økonomiske og kulturelle karakteristika. Fra 1970'erne inkluderede det komparative aspekt på ungarskstudiet ikke kun lingvistik, men bredte sig også til at omfatte ungarsk litteratur, historie og kulturhistorie. Den politiske atmosfære var også under forandring. Opdelingen af de europæiske lande blev fra midten af 1970'erne en mere og mere synlig realitet, og det var dengang ikke til at forestille sig, at Ungarn ville kunne blive et rejsmål for vesteuropæere. Den ændrede politiske atmosfære efter 1980'erne resulterede i, at folk nu også kunne begynde at tænke på, at de som velforberejdede turister eventuelt kunne lære Ungarn og landets kultur bedre at kende.

Den tiltagende interesse for Sovjetunionen, de socialistiske lande og Ungarn kunne også mærkes på Aarhus Universitet. Finsk- og ungarskundervisningens position blev yderligere styrket, og fra 1972 kunne man også studere det ungarske sprog som hovedfag. Katalin Faerstain var ansvarlig for Ungarsk. Hun udarbejdede den første studieordning og eksamensplan for Ungarsk som hovedfag og som suppleringsfag. Fra 1989 fortsatte den ungarske gæsteunderviser Péter Simoncsics hendes arbejde. I samme år sluttede Erzsébet Stokholm sig til instituttet som undervisningsassistent. I 1993 tog Péter Simoncsics tilbage til Ungarn, og Judit Horváth, som også i dag varetager denne stilling, blev Aarhus Universitets ungarske lektor. Péter Simoncsics forskning ligger inden for finno-ugristisk sprogvidenskab og sproghistorie. Judit Horváths forskningsområde er indlæring af ungarsk som fremmedsprog og undervisning i ungarsk som fremmedsprog, derudover ungarsk kulturhistorie og civilisation i bred forstand.

Fra 1972 til august 2004 hørte Ungarskstudiet og Finsk organisatorisk sammen med Institut for Lingvistik. Undervisningen på Institut for Lingvistik, Finsk og Ungarsk var karakteriseret ved et tæt samarbejde. Visse fag var obligatoriske for samtlige tre studier. Det gjaldt f.eks. grammatisk analyse, hvor der i undervisningen blev anvendt både danske, ungarske og finske eksempler. Ud over det lille antal ungarskstuderende valgte et større antal lingvistikstuderende hvert år ungarsk propædeutik, eftersom studieordningen på lingvistik foreskrev, at de studerende skulle opnå kendskab til et ikke-indoeuropæisk sprog, og blandt de lingvistikstuderende var ungarsk populært.

Undervisningen på ungarskstudiet er – ud over at forberede de studerende fagligt og emnespecifikt – altid blevet kædet sammen med det pædagogiske mål, at de studerende skulle opnå et forholdsvis højt sprogligt kompetenceniveau. Til opnåelse af dette mål lagde vi vægt på i løbet af hele studiet at udvikle alle de fem grundlæggende sproglige færdigheder: taleproduktion, taleforståelse, skriftsprog, læsning og oversættelse. Således var kravet om konstant udvikling af den sproglige kompetence nærværende også i den fagspecifikke, historiske og kulturhistoriske undervisning samt i litteraturundervisningen.

På Institut for Lingvistik, Finsk og Ungarsk var det ikke kun undervisningen, man planlagde i fællesskab, men også forskningen. Hvert år inviterede vi gæsteforelæsere, hvis seminarer stimulerede og nuanceret bidrog til alle tre fagretninger. Til Institut for Lingvistiks forskningsområder hørte bl.a. pragmatik, tosprogethed og spørgsmålet vedrørende fremmed- og andetsprogstil-egnelse. Sammen med Finsk-Afdelingen på Stokholms Universitet fik Finsk og Ungarskstudiet på Aarhus Universitet i 1999 et stipendium, som dækkede området computerassisteret udtale-undervisning. Gábor Harrer, underviser fra Stokholms Universitets Finsk-Afdeling, udarbejdede den såkaldte synkron-repetitive metode. Selv i dag anvendes den i undervisningen og indlæringen af en række forskellige sprog (finsk, spansk, arabisk, russisk, svensk). Den synkron-repetitive metode har især vist sig nyttig i vores undervisningssituation, hvor de sproglige omgivelser ikke støtter sprogindlæring. Metoden er ikke kun brugbar til at udvikle korrekt udtale, men den fremmer også lytte- og forståelsesfærdighederne. Med programmet kan den studerende på egen hånd, uden underviserens vejledning, øve sig med finske og ungarske tekster på både begynder-, let øvet og øvet niveau. Teksterne er blevet udarbejdet på vores Afdeling.

Formidling og kontakter

Aarhus Universitets Ungarsk-Afdeling, den ungarske lektor og de studerende har påtaget og påtager sig en aktiv rolle i forhold til at præsentere og udbrede kendskab til den ungarske kultur i bredeste forstand. Fra 1993 har vi hvert år planlagt studietur til Ungarn for ungarsk- og lingvistikstuderende. På studieturene kan de studerende stifte nærmere bekendtskab med Ungarns historiske og kulturhistoriske seværdigheder, og i Budapest får de endvidere personlig erfaring med undervisningen på to af ELTEs (Eötvös Loránd Tudományegyetem) afdelinger. Den ene afdeling, Det Ungarske Sprogkolektorat (Központi Magyar Nyelvi Lektorátus), er den centrale afdeling i Ungarn for ungarsk som fremmedsprog. Den anden afdeling, som vi har udvekslingsaftale med, er Institutet for Skandinavistik, hvor der også er en dansk afdeling. Blandt de danskstuderende kommer der hvert år nogle med stipendium til Århus. De ungarskstudierende og de studerende ungare i Århus har gensidig faglig gavn af hinanden.

Lajos Kossuth (1802 – 1894) lederen af den ungarske frihedskamp i 1848-1849. Litografi af Franz Ebyl, 1841.

Ungarsk Afdeling på Aarhus Universitet har udbygget og opretholder en god forbindelse til den ungarske ambassade i København. Ud af de mange arrangementer organiseret i fællesskab vil jeg fremhæve nogle få. Sammen med den ungarske ambassade har Ungarsk Afdeling arrangeret udstillinger på Aarhus Universitet, som ikke kun universitetsstuderende havde mulighed for at se, men også øvrige interesserede århusianere. I 1994 var temaet for en historisk udstilling den ungarske revolution og frihedskamp i 1848-1849 samt en præsentation af Lajos Kossuths politiske karriere (1994 var hundredåret for Lajos Kossuths død). En præsentation af hans liv var velbegrunder, idet han som en af den 19. århundredes mest fremtrædende personer i ungarsk og europæisk politisk tænkning var den første til at analysere Habsburg-imperiets interne politiske konflikter efter nederlaget i frihedskampen i 1848-1849. Lajos Kossuth var også den første til at anerkende, at den eneste mulighed for, at Central- og Østeuropa kunne bestå, var ved samarbejde og en vis grad af integration blandt folkene i området. I 1995 kunne besøgende få et overblik over hele Ungarns historie på udstillingen "Tusindåret for ungarsk møntslagning". I 2000 fejrede Ungarn tusindåret for grundlæggelsen af den ungarske stat. I den anledning åbnede vi en udstilling i Nobelparkens bibliotek. Den ungarske ambassade støtter også generøst Ungarskstudiet i Århus med hjælpemidler såsom undervisningsmaterialer og bøger. I november 2005 besøgte ambassadøren, Ottó Róna, ungarskstudiet, og han overrakte en

gave fra ambassaden, som bestod af 14 engelsksprogede historiske og kulturhistoriske bind, der analyserer Ungarns seneste historie fra systemskiftet i 1989 og frem til i dag.

I 2000 åbnede det ungarske konsulat i Århus. Den ungarske konsul, Heine Sveistrup Jensen, som også taler glimrende ungarsk og har stort kendskab til den ungarske kultur, gør en stor indsats for at udbrede kendskab til ungarsk kultur, politik og økonomi i Jylland og Århus. Ungarsk Afdeling og konsulatet har stor glæde af hinanden i denne vigtige populærformidling.

Ungarsk på universitetet i dag og i fremtiden

Efter systemskiftet i 1989 begyndte en radikal økonomisk og samfundsmæssig rekonstruktion i Ungarn. I 1999 blev landet medlem af NATO, og i 2004 trådte EU-medlemsskabet i kraft. Disse ændringer kan også få indflydelse på Ungarskstudiets muligheder på Aarhus Universitet.

I 2004 blev Ungarskstudiet placeret som en del af det slaviske miljø ved Institut for Historie og Områdestudier. Her har Ungarsk gode muligheder for at bevæge sig i retning af et kulturstudium i samarbejde med andre østeuropæiske fag. Lingvistik, komparativ sprogvidenskab, litteratur og historie udfylder stadig en vigtig rolle i Ungarskstudiets undervisningsmæssige og videnskabelige profil. For at imødekomme nye krav må der udvikles tættere forbindelse til Statskundskab, Sociologi og i en vis udstrækning også Økonomi. Denne kursændring var afgørende for, at der i 2005 blev udarbejdet en ny bachelorstudieordning og i 2006 en ny kandidatstudieordning i samarbejde med de slaviske fag..

Ungarskstudiet opretholder fortsat sin aktive forbindelse med Ungarn og ungarske forskningsinstitutioner, og undervisningen bygger ligeledes herpå. Vore vigtigste samarbejdspartnere er Bálint Balassi Instituttet (Balassi Bálint Intézet) i Budapest. Instituttets opgave er at udbyde faglig, metodisk støtte til de ungarske institutter på universiteter i udlandet. Vi har endvidere et tæt samarbejde med Det Ungarske Lektorat på ELTE Budapest og med Sommeruniversitetet i Debrecen. CIRIUS, som er en styrelse under Undervisningsministeriet og har til formål at styrke internationalisering af alle danske uddannelser, giver mulighed for, at vore studerende kan søge stipendium til at læse et eller to semestre på et universitet i Ungarn, primært ELTE i Budapest. Derudover kan de studerende søge om at deltage en måned på Sommeruniversitetet i Debrecen, og begge muligheder udnyttes maksimalt.

Den stigende interesse for Central- og Østeuropa og behovet for information inden for den trykte presse, radio og fjernsyn kan udvide mulighederne for de færdiguddannede ungarskstuderende. En nødvendig forudsætning for europæisk integration er en etablering af et grundlæggende kendskab til og samarbejde mellem de forskellige lande. Det er min overbevisning,

at Ungarskstudiet sammen med de slaviske fag, Russisk, Tjekkisk og Serbokroatisk, signifikant kan bidrage til opfyldelsen af dette mål.

Judit Horváth er lektor i ungarsk ved Institut for Historie og Områdestudier, Aarhus Universitet.

Litteratur:

Bartha, L. (1968): "Hell Miksa expedíciója és a csillagászati egység kérdése [Maximilian Hells ekspedition og spørgsmålet om den astronomiske enhed]". In: *Csillagászati évkönyv az 1969. évre* [Astronomisk Årbog for 1969]. Budapest: 146-164.

Frenyó, Z. (2006): "Sajnovics János műve és hatása [János Sajnovics' værk og dets virkning]", *Valóság* [Virkelighed] XLIX, 2.

<http://www.valosagonline.hu/index.php?oldal=cikk&cazon=640&lap=0>

Ruffy, P. (1983): *Bujdosó nyelvméleink: A Tihanyi alapítólevéltől a Bori noteszig* [Vore skjulte sprogkilder: fra grundlæggelsen af Tihany til notesblokken af Bori]. Budapest.

Sajnovics, J. (1770): *Demonstratio Idioma Ungarorum et Lapporum Idem Esse*, [Påvisning af ungarsk og lappisk som identiske sprog].

<http://www4.tpgi.com.au/etr/demo/demonstr.html>